

edicija

džepni **a**
na
gr
e
w

urednik
Alen Bešić

DIVNA VUKSANOVIĆ

devojka sa štapom

(romanoid)

*Mojim roditeljima, Mirjani i Milentiju,
s poštovanjem i ljubavlju*

1. PRETAPANJE

Dok je koračala parkom oslanjajući se na elegantni štap, vetar je na mahove podizao lišće kovitlajući ga i premećući po zlatastom tepihu. Bilo je popodne i park se činio pust. Iz daljine su se povremeno čuli povici građana koji su protestovali protiv vlasti. Glasovi su im se mešali sa šumovima devojčinog hoda po jesenjem lišću.

Vitka i svetlokosa Dorotea Večerina, sa nepunih dvadeset osam godina, izgledala je bezmalo kao devojčica; krupne plave oči smešile su se s bledog lica koje je uokviravala talasasta kosa. Odevena u kaputić boje zemlje, sa pletenim šalom oko vrata, kretala se među drvećem poput lisice koja ispituje nepoznati deo šume. Ulazila je sve dublje u park. Nesigurno je koračala po mokrom lišću – svakoga časa mogla je da se oklizne i padne na prostirku crvenkastih, zlačanožutih i smeđih boja. Tu i tamo, štapom je razgrtala lišće krčeći put ka maloj kamenoj fontani. Bilo je to prvo Dorino odmorište – Neptunova fontana, sa statuetama ljutitog morskog boga i dva vodena konja. Obično bi tu zastala, duboko udahnula svež vazduh, pa ga poluglasno ispustila. Ovoga puta, vetar se utrkivao s njenim disanjem. Zatvorila je oči dišući ravnomerno. Osluškivala je očaravajuće šumove jeseni.

U jednom trenutku, kao da se zvuk disanja pojačao, udvostručio. Pomislila je da je tu još neko, tik pored nje. Hitro je otvorila oči i osmotrila okolinu – nikoga nije bilo, a

ipak jasno je osetila nečije prisustvo... Vetar je duvao sve jače podižući lišće ka nebu, da bi ga potom vraćao na zemlju ili u presahlu fontanu. Jedna ptica prhnula je iza Dorinih leđa. Okrenuvši se, svetlokosa devojka pogledom je okrnula drvo udaljeno nekoliko desetina metara. Učinilo joj se da je videla deo kariranog kaputa kako zamiče u mračniji deo. Kao omađijana, žurno se zaputila ka masivnom stablu. Sada je bila uverena da ga je videla, da ju je posmatrao još kod fontane. Približio se dovoljno da ga može osetiti.

Zaustavila se nadomak drveta. Koga je očekivala da vidi u ovo sumorno predvečerje, zapitala se devojka, zagledavši se u posrebrenu glavu štapa. Vetar se utišao. Spokoj je zalebdeo nad prirodom. Trebalo je na vreme krenuti kući, pre nego što park zatvore za posetioce. A obred? Zar je zaboravila da obavi svoju uobičajenu magijsku radnju?

Zamislila je želju i štapom opisala kružnicu po uvelom lišću. Dok je to činila gotovo mehanički, u mislima je već bila pokraj stare pruge, usred vreline, na beličastom pesku u koji su joj tonule lakovane sandale sa žutim kaišićima. U tom svetlucajućem beskraju nije bila sama. Pokraj nje bio je tata Milovan, u pamučnoj beloj košulji i dugačkim bež pantalonama. Košulja mu je bila delimično raskopčana. U jednoj ruci držao je bocu s vodom i vrbov prut, dok je drugom brisao znoj sa čela. Kretali su se usporeno ostavljajući za sobom otiske sandala u pesku – velike i male. Imala je tada svega pet godina i dva meseca. Šine su za malu Doru značile kraj jednog i početak drugog vremena; mesto gde se putevi račvaju i dele. Čekali su voz. Tata je prutom ispisivao poruke u pesku. Tada još nije znala da čita.

Kada je Milovan završio pisanje, pogledao je na ručni sat; preostalom vodom iz boce napravio je tačkasti trag u

pesku, a potom uperio pogled u daljinu. Iz bleštave beline pojavio se voz; ogromna senka progutala je njegov lik.

...Došavši do daha, Dorotea je shvatila da leži na zemlji i da joj je hladno. Lišće oko nje bilo je poprskano krvlju. Lagano je pomerala prste na šakama; ništa je nije bolelo.

2. SOBA

Povici i psovke trgnuli su Doroteu iz sna. Protrljajući oči, shvatila je da se nalazi u postelji, u nepoznatoj sobi. Prozor je bio odškrinut, zavese napola namaknute; u polumraku, činilo se da su od ljubičastog pliša.

„Gde sam?“, promrmljala je osmatrajući prostoriju i de-love nameštaja: veliko ogledalo, pozlaćenu lampu, stočić sa telefonom i stilizovanom stolicom, nekoliko knjiga na polici.

„Možda sanjam?“

Zažmurila je, pa ponovo otvorila oči. Izgledalo je kao da sviće. Nije imala pojam o vremenu. Šta traži u ovoj sobi i koliko dugo je tu? Pokušavala je da se seti bilo čega. Spoljna galama lagano se utišavala. Pirita? Park Pirita? Tako je! Doputovala je u Talin po pozivu, na međunarodni festival latino plesova, a potom se zaljubila u Folu i neplanirano dugo ostala na Baltiku. Gotovo tri meseca. Dragi Fola, Kenijac, plesao je savršeno. I čekao da dobije radnu dozvolu. Iako je bio vrlo zabavan i poželjan, veza im je pukla posle svega nekoliko sedmica zajedničkog života. Za Miloša, svog stalnog dečka, Dora je boravila u porodičnoj kući kod prijatelja...

Ali ova soba više je ličila na... hotelsku.

Pored kreveta, ugledala je velike papuče. Možda je još neko bio tu ili je ova smešna obuća kariranog dezena bila namenjena njoj? Prebivala je po sećanju... Stablo. Prilika u

tmini... Neko ju je napao? U parku? Očito je preživela, ali kako to da nije u bolnici? Gde je policija? Ko ju je doveo i smestio u hotelsku sobu? Pitanja bez odgovora navirala su kao jeka iz daljine... Ako je nešto polomila – razmišljala je – ne bi smela da se pomera iz postelje. Telefon je bio daleko; mobilni je ko zna gde zaturila, izgubila... Šta sad da radi? Treba li da zove u pomoć ili da još odspava? Bila je veoma umorna...

Dosetila se. Pokušaće s astralnom projekcijom... Da se vrati na ono mesto, kraj drveta u parku. Možda tamo nađe odgovore...

Iznova je zažmurila. Namestila se u položaj mrtvac a i usredsredila na disanje – pet ravnomernih dubokih udisaja i isto toliko izdisaja. Da se um smiri...

Telo se opuštalo. Posle izvesnog vremena, Dorotea je skliznula u polusan. A potom kao da se zatresla. Podrhtavanje ju je preplavljivalo poput snažnih talasa, od stopala, preko stomaka i malenih grudi, pa sve do temena. Nešto se od nje odvajalo; ličilo je na posteljicu ili beličastu skramu. Osećaj raspolućenja bio je snažan, dramatičan. U jednom trenutku, Dora je krajičkom oka opazila srebrnkastu lelujavu vrpcu koja je, nalik na pupčanu, spajala telo s njegovim bleštavobelim omotačem.

Naglo uzletevši do tavanice, nakratko se tu zaustavila; jednim brzim pogledom obuhvatila je sobu, a zatim izašla kroz prozor. Vetar ju je nosio i okretao. Bila je lagana i prozirna kao paučina. Bez misli...

Dok se udaljaval a ostavljajući proređene oblake za sobom, dočekivala su je, jedno po jedno, poznata lica iz prošlih vremena. Bio je tu polupokretni sused kome je ostavljala hranu ispred vrata, a koji se zbog siromaštva i očaja

obesio; potom nana Pravda, vatrena obožavateljka Grete Garbo, s kojom je, još kao devojčica, raspravljala o svemu i svačemu prelistavajući stare žurnale; tetka iz Podgorice koja ju je oslovljavala s „ružo moja“, te drugarice iz osnovne škole, Svetlana i Dragana, koje su se jednogavnog leta utopile u novobeogradskim močvarama...

Tokom astralnog lutanja, sreła je još mnogo poznatih lica s kojima je komunicirala putem gestova... Svi oni olakšali su joj putovanje, podarili svetlost, izmamili osmehe. Bili su neka vrsta Dorinih vodiča kroz otvoreno nebo i večnost.

Uprkos tome, devojka nije zaboravila kuda se zaputila. Prozračni deo njenog bića kretao se ka poznatom parku; preletevši ogradu, ukrasno šiblje i Neptunovu fontanu, stigla je do šumarka, nadomak stabla ispred koga se stropoš-tala.

Lebdela je svega nekoliko desetina metara iznad mesta nesreće. Nije se plašila. Vetar je raznosio lišće. Ništa nije videla od mnoštva ljudi koji su se tiskali ispod nje. Bilo je tu prikaza u tamnim uniformama i belim mantilima što su se užurbano kretale po blatnjavom terenu kao po šahovskoj tabli.

Srebrnkasta nit mogla je, međutim, svakog časa da se prekine, a njena duša da se ne vrati u telo. Morala je natrag u sobu.

LEGURA DUŠE

Roman *Devojka sa štapom* Divne Vuksanović je metafizički triler, kako ga i autorka definiše, i u njemu pratimo istragu zločina: žrtva je istovremeno i žrtva i islednik, duša traži sopstveno spasenje, ali i telo koje je i tu i nije tu, život se odmerava sa smrću. Krivci su i oni koji misle da to nisu, i oni koji pružaju pomoć koja to nije, ali krivac je, pre svega, sistem koji činjenice života i smrti posmatra isključivo kao notorne, pa stoga svoje kandže i kopita – dlakave, mišićave muške noge koristi u trenutku, krvavo i nasilno iz straha da će trenutak proći zauvek, a time i prilika, vlast, život. *Devojka sa štapom* je štivo modernog književnog izraza, ali ima duboki koren u istoriji književnosti, koja je i metafizička i mistična po svojoj suštini. Ovakva vrsta metafizičkog trilera jednu od preteča ima u Danteovoj *Božanstvenoj komediji*, pre svega u delu *Pakao* koji je takođe „eksperiment antropološke prirode“, kako Vuksanovićeva u romanu naziva Dorin/Dašin put sa koščatom devojkom – svojim alter egom i anđelom smrti. I Danteov pakao ima oblik levka, sličan lavirintu – spirali iz Vuksanovičkinog romana, koji je krug u krugovima, sve manjim i manjim, „koji nestaju pod zemljom“, i ispunjen je ljudima koji izgledaju „skrušeno i pokajnički“, kao i bezimeni i imenovani likovi *Pakla*. U taj se pakao ulazi kroz šumu, pa Dantea na početku u šumi napadaju zveri, baš kao što i Dora na početku ulazi u savremenu šumu – zapušteni park u gradskoj džungli i tu je napada savremena zver, personifikacija

uniformisane destruktivne stvarnosti – policajac. Tako Dora, tačnije Dorina duša, dospeva u svoj pakao kroz čije će krugove tražiti odgovor na zločin, ali i spasenje sopstvene duše, same sebe – a traženje po paklu sadašnjosti i jeste ono što autorka naziva „istraživačka stanica“. Baš kao što je to i Danteov *Pakao* – mesto prepuno očaja, straha, slabosti, ali i želje da se progovori, da se uzdigne, da se živi, mesto u kojem su i san i java, kao i smrt i život, relativni, mesto na kom čovek koji traži pada kao da je savladan snom, pada kao što pada mrtvo telo, sve budeći se na drugom mestu uz pomoć „duše“, a ovde je srodna duša Vergilije, Danteov predak po duši poezije. A duša je, veli Vuksanovićeva, „akrobatska“, bodri sebe, ne da se, jer bez duše i borbe za nju nema ničega, pa Dora ni na tren, čak ni u trenucima bespomoćnosti, u trenucima „nemerljivog stida“, ne odustaje od istrage i želje za istinom. U toj potrazi za istinom, za informacijom šta joj se dogodilo, da li je živa ili mrtva, Dora prolazi iskušenje psihodeličnog putovanja, snoviđenja, magnovenja „na“ zelenim tableticama i „mravinjanja“ bez njih. Sprovodi istragu kroz astralnu projekciju, položaj mrtvacu, padajući u polusan/polusmrt, srećući mrtve, poginule, samoubijene, žive a nesvesne života, kroz proteste i racije, kroz bol i bes. Sedirana, „injekcirana“, halucinogeno opijena, obredno „pročišćena“ žrtva koja ne zna da li je živa i šta je silovanje tela, duše i ljudske slobode, ali ipak se bori i prkosi okolnostima, zbog čega je Dorotea od strane autorke i „identifikovana“ kao različak procvetao u ledu.

A glavna junakinja, Dorotea Večerina, zbilja je osoben književni lik. Vuksanovićeva često koristi visoko simbolične motive, te nije slučajno što je i ime ove junakinje Dorotea (dar od Boga, božji dar), pri čemu je, iako pomenuto samo na

početku, svojom posebnošću (i retkošću) naglašena i mnogostruka simbolika prezimena Večerina / Veče(r)-(in)(-a). Od večeri (ili velike – najveće večeri), najave (najvećeg) mraka koji pada na Doru i njenu dušu i preti joj, do dvojnosti večere koja je, s jedne strane, ona Tajna i na dobrobit duše, ali s druge je u najvećem broju ona za koju se prodaje vera (takođe sadržana u ovom prezimenu), do one najsnažnije i najmanje primetne reference – Velike večere iz XIV glave Jevanđelja po Luki, večere na koju je „mnogo zvanih, ali malo izabranih“.

Ovakva simbolika u prvom je planu i kada su u pitanju mesta radnje ovog romana, i mada su mesta uslovna i često se menjaju, dva su, simbolički posmatrano, ključna: gluva soba i voda, pre svega fontana sa vodom s kraja – kao opozit presahle fontane s početka romana. Radnja romana se odigrava između te dve fontane – fontane paganskog boga mora Neptuna, čiji su sledbenici, krivi ili ne, završili u jednom od Danteovih „krugova“ – do fontane s kraja, u obliku cvetne čašice, u kojoj je bosonoga Dora (različak) ponovo procvetala i odlučila da živi. Ove su dve fontane – prva kod koje je puštena krv i izvršen zločin, bezvodna, mrtva, zarasli nadgrobni spomenik koji niko ne obilazi; i druga koja utoljuje žeđ za smislom, prepuna vode i ljudi, kroz koju je, slično kraju Danteovog *Čistilišta*, otvoren put za novi život i u kojoj je pobeđena smrt, tačnije u kojoj je ova pobeđa opcija koju svako može da izabere – fontane koje su istovremeno i različiti izvori koji idu iz zemlje, iz tela, iz „majke“, kao i pupčana vrpca koja Dorinu dušu vezuje za telo, a telo za izvor duše.

Devojka sa štapom kompleksna je, granična priča, sa mnoštvom referenci, simbola, paraleli, od kojih su tri paralele najistaknutije. Prva je veza unutrašnjeg sveta junaka (bol,

poniženje i povređenost, ali i pobuna duše, demonstracija duha, želja da se bude kompletna ličnost, da se otkrije istina) i društvenog okruženja (demonstracije protiv totalitarnog, korumpiranog sistema, ali i naizgled prijateljskih, no ne do kraja iskrenih, odnosa junakinje i njenih prijatelja). Ovaj odnos društva naspram čovekovog stanja je konstantan i srazmeran, te što je burnije u spoljnom svetu, burnije je i u Dorinoj duši, pa tako u trenutku kada demonstracije na ulicama postaju nasilne i Dora agresivno postaje predajnik, medijum, medij koji oslobađa sebe. To je anamneza za „unutrašnji svet spoljašnjeg sveta unutrašnjeg sveta“, a kako glasi naziv jedne pesme Petera Handkea. Druga se paralela tiče odnosa gnusnog zločina (silovanje) naspram najčasnijih ljudskih težnji (borba za slobodu). Jedno su drugome u senci i međusobna su pretnja i mogući uzrok. Treća je nesvesna težnja ka smrti (samodestrukcija, droga, alkoholizam, ljubomora, sebičluk, vratolomna moto-jurnjava...) naspram težnje ka životu (pre svega kroz primarnu težnju Dorine duše). U sve tri paralele oseća se snažna želja za pokretom, koji možemo nazvati i nemir i nemirenje. Tu je prisutna jedna vrsta handkeovske potrage / bega junaka, po spoljnim i unutrašnjim prostranstvima, pre svega za sopstvenom spoznajom (u slučaju romanoida Divne Vuksanović) i begom od nje (kako je češće kod Handkea), preko opažanja svega što čini ova dva sveta – od najbanalnijih stvari koje se čine izuzetno bitnim, do najbitnijih koje se čine izuzetno banalnim. Ovde u auctorkinom trilerskom metafizičkom ključu razrešenja zločina, ova potraga dobija jedinstvenu notu u svakom segmentu narativa. Tako u već pomenutom motivu gluve sobe tonskog studija, čija je simbolika toliko snažna da ovaj motiv čini prvorazrednim za razumevanje čitave knjige, Vuksanovićeva

smešta dodatni simbolički podzaplet, meta-metatriler: triler radio-dramu sa Dorom pokretnim radiom u glavnoj ulozi u romanu trileru sa Dorom u glavnoj ulozi.

Književna poetika Divne Vuksanović osim izražene metafizičke ima i jaku notu bajkovitosti, stoga su u ovoj knjizi jasne reference na Kerolove romane o Alisi, sa motivima ulaska u podzemlje, komuniciranja sa svetom (iza) ogledala, sagovornicima kao što je Šeširdžija, ali i na Andersenovu bajku *Devojčica sa šibicama*. Plavokosa devojčica sa šibicama promrzlih stopala odrasla je u plavokosu devojku sa štapom promrzlih stopala, devojku koja i sa dvadeset osam godina izgleda kao devojčica. I jedna i druga su žrtve sistema. Nema kod Vuksanovićeve bezdušne „proslave“ Nove godine hladnog Zapada, ali je tu prozapadni bezdušni sistem koji u ljudima pobuđuje najgore i kada se bore za najbolje. U senci demonstracija protiv marionetskih vlasti policajac siluje i ubija devojku. Sistem joj kidnapuje telo kao da nije njeno. Ona pravi izbor da bude živa, da igra, da pleše, da se bori protiv, čak i u gluvoj sobi, gluvom svetu koji kao sunder amortizuje svaki zvuk i glas, a posebno plač koji je u gluvoj sobi nemoguć. Zaspati u gluvoj sobi, zaspati bos u snegu, umreti u gluvom, bezosećajnom svetu, u gluvoj sobi kao u samici za ridanje, u sobi iz koje joj je zabranjeno da izađe, a čitav svet krvari dok lavirinti prošlosti koja traje sprovode još uvek žive ljude u ogledalo po komandi „utvare, lovca na duše, sekretarice pakla“. Tu je opet štap kao veza sa zemljom, ali i kao veza sa toplinom neba kroz sopstveni univerzum sećanja, kao „pomagalo za kretanje po rubovima života“, tj. kao šibica, kao poslednje utočište, kao toplota, kao najslabija svetlost sa tih rubova koja razbija najgušću tamu i ostavlja je iza sebe prelazeći u život iznad smrti. Devojčica i Dora

umiru za svet, ali ne i za sebe. Topla su stoga sećanja Dore na svog oca, kao i sećanja devojčice sa šibicama na njenu baku, ali ni mala ni odrasla devojčica / Dora u tom trenutku umiranja (smrzavanja/silovanja) nemaju nikoga pored sebe. Stoga Dorotea i jeste žena koja nema pravog sagovornika do sebe same, a kao alegorije ljudskog bića današnjice koje je sâmó, bez drugog, bez svog para, bez bližnjeg koji bi ga čuo, razumeo, sa kojim bi komunicirao. Čovek tako postaje i medij i medijum, prenosi i stvara, „pokretna radio-stanica“, jer jedini on i može da bude izvor informacija iz svih krajeva sopstvene duše. No, drugi koji to slušaju ne mogu to i da razumeju, jer je i radio-stanica „u gluvoj sobi“. Dorin štap, kojim po uvelom lišću opisuje kružnice, u stvari je vrbov prut njenog oca, prut kojim je otac ispisivao poruke u pesku petogodišnjoj kćerki dok su gledali u šine kraja jednog i početka drugog vremena. Ovaj prut-poruka, medij očevog i Dorinog jedinstvenog sveta, sada je elegantni štap sa posrebnom glavom, Dorina je potpora i snaga, ali i simbol bola i poniženja kada padne na tlo pored (telesno) ubijene Dore od strane militarizovanog sistema kao silovatelja slobode. Stoga je i štap-medij, onaj koji podupire korak i daje „uzemljenje“, nekada oslonac, a nekada nedohvatljiv, jer korak može biti i korak u život i korak u smrt.

I upravo je posebna vrednost ovog romana ambivalentnost rešenja koje autorka bira. Bilo da su u pitanju mišljenja i postupci junaka, bilo opisi mesta i izbor lokacija i događaja. I skoro ništa nije skroz čisto, sve je legura kao vrh Dorinog štapa. I kada se bori za slobodu, ljudska prava, protiv represije – pobunjeni narod je na opijatima; kada Doru paze i neguju njeni prijatelji, obazrivi su, ali joj tu i tamo tutnu „tableticu“ ili pak skrivaju bes zbog njene „bolesti“; i kada je tama

u vulkanu – pojavi se oganj; i kada se u tonskom studiju dizajnira zvuk – vapaj je nečujan; i kada se priča – ne razume se. Uvek postoji dilema: može li se istinski živeti? I kraj romana je jednako intrigantan – Dorina žurba u bioskop kao njen prvi izbor za novi početak života. Slično kao kada Jozef Bloh, nakon otkaza, za početak svog preostalog života odlazi baš u bioskop, a nedugo zatim, nakon što vodi ljubav sa blagajnicom iz bioskopa, udavi je brutalno joj lomeći vrat, na samom početku kultnog romana Petera Handkea *Golmanov strah od penala*. No, kako je duša bivšeg golmana Bloha bez sumnje izgubljena i Bloh za nju ne može da sazna cenu bez obzira na njegovu prividnu ravnodušnost, zbog čega Bloha i pokreće puka glad, Doroteu pokreće žeđ, žeđ za istinskim životom, pa je tako u Vuksanovićkinom romanoidu duša Dore Večerrine nesumnjivo nađena/spasena. Nakon što u fontani, gotovo jevanđeljski, mrtvom Milošu govori da je živ, kao da je u pitanju obraćanje Lazaru Četvorodnevnom, Dora odlazi od njega u bioskop. No, to je ta akrobatska duša i sve što je sa njom izvesno jeste da se igra nastavlja, a igra kô igra uvek je puna iznenađenja i može da se igra na oba koloseka. Jer i ptice neprekidno otimaju hranu od vetra. Ili je vetar taj koji otima?

SADRŽAJ

1. Pretapanje	7
2. Soba	10
3. Potera	13
4. Zabava	16
5. Vizija	19
6. Stid	22
7. Glavobolja	25
8. Uzemljenje	27
9. Uniforme	29
10. Brod	31
11. Čaklje	34
12. Riga	37
13. Bačata	41
14. Mesečina	43
15. Utopljenik	46
16. Žabe	49
17. Radio	52
18. Tehno	55
19. Obred	57
20. Žeđ	60
Legura duše (<i>Predrag Jakšić</i>)	65

Divna Vuksanović
DEVOJKA SA ŠTAPOM

izdavač

Kulturni centar Novog Sada
Katolička porta 5, Novi Sad
tel: 021 528 972
faks: 021 525 168
e-mail: info@kcns.org.rs
www.kcns.org.rs

za izdavača

Bojan Panaotović

dizajn korica

Dragana Nikolić

lektura

Sanja Vuletić

priprema

Vladimir Vatić

štampa

 SAJNOS, Novi Sad

tiraž

300 primeraka

CIP – Каталогизacija u publikaciji
Библиотека Матице српске, Нови Сад

821.163.41-31

821.163.41-31.09

ВУКСАНОВИЋ, Дивна, 1965-

Devojka sa štapom : (romanoid) / Divna Vuksanović. – Novi Sad : Kulturni centar
Novog Sada, 2020 (Novi Sad : Sajnos). – 73 str. ; 19 cm. – (Edicija Džepni anagram)

Tiraž 300. – Str. 65-81: Legura duše / Predrag Jakšić.

ISBN 978-86-7931-791-9

а) Вуксановић, Дивна (1965-)

COBISS.SR-ID 13088009